

ตัวตนของคนมอญ: ปฏิบัติการทางสังคมเพื่อยืนยันตัวตน ของชาวมอญในจังหวัดลำพูนและเชียงใหม่

Mon Identity: Social Practice for Self-identification of the Mon in
Lamphun and Chiang Mai Provinces

กิงแก้ว ทิศติง และธนุพงษ์ ลมอ่อน
Kingkaew Tistueng and Thanupong Lomon

สาขาวิชาการพัฒนาชุมชน คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์

มหาวิทยาลัยราชภัฏลำปาง จ.ลำปาง 52100

Department of Community Development, Faculty of Humanities and Social Sciences, Lamphun
Rajabhat University, Lamphun, Thailand, 52100

*Corresponding author E-mail: tonkaewsompo@gmail.com

(Received: October 14, 2021/ Revised: April 4, 2022/ Accepted: May 19, 2022)

บทคัดย่อ

บทความนี้นำเสนอปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ
ในประเด็นปฏิบัติการทางสังคมของมอญที่หลากหลายเพื่อการนิยามตัวตนคนมอญ ผ่าน
การแสดงออกทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญหมู่บ้านหนองคู หมู่บ้านบ่อควา อำเภอบ้าน
ป่าสัก จังหวัดลำพูน และหมู่บ้านต้นตัน หมู่บ้านหนองครอบ อำเภอสันป่าตอง จังหวัด
เชียงใหม่

จากการศึกษาพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มอญนิยามตัวตนผ่านชุดความทรงจำเรื่อง
เล่าว่าด้วยการตั้งถิ่นฐาน ที่เชื่อมโยงกับพระนางจามเทวี เศรษฐีอินตาที่เชื่อมโยงความ
เป็นท้องถิ่นเพื่อเทียบเคียงกับประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมืองลำพูน หรือแม้กระทั่งเรื่องเล่า
ที่เชื่อมโยงตนเองกับรัฐมอญที่อยู่ในประเทศพม่า นอกจากการเชื่อมโยงเรื่องเล่าผ่านชุด

ความทรงจำเรื่องการเคลื่อนย้ายถิ่นฐาน กลุ่มชาติพันธุ์มอญทั้งสี่หมู่บ้าน (บ่อควา หนองดู่ ตันตัน และหนองครอบ) ยังพยายามนำเสนอความเป็นมอญผ่านประเพณีต่างๆ เช่น ประเพณีถวายข้าวแช่ แห่งสและธงตะขาบ การลอยเรือสำเภา นอกจากนี้ยังพบว่าชุมชนบ้านตันตันยังใช้ความเป็นมอญเพื่อนำเสนอตัวตนผ่านการสร้างอาชีพ ฐานะทางเศรษฐกิจ และสังคมโดยการทำเส้นขนมจีนเส้นสดและหมักเพื่อจำหน่าย ตลอดจนชุมชนบ้านหนองดู่ที่ทำขนมข้าวควบเพื่อสร้างความเป็นมอญผ่านขนม เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม จากการศึกษายังพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มอญได้ใช้เรื่องเล่า หรือชุดความทรงจำที่หลากหลายเพื่อนำเสนอความเป็นมอญที่สอดคล้องกับบริบท หรือสถานการณ์ทางสังคมที่ตนเองหรือกลุ่มต้องเผชิญหน้าที่แตกต่างหลากหลาย ทั้งนี้เพื่อเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจ เพื่อให้พวกเขาสามารถดำรงรักษาตัวตนความเป็นมอญไว้ได้ นอกจากการนำเสนอตัวตนความเป็นมอญ ผ่านเรื่องเล่า พวกเขายังพยายามที่จะผลิตและรื้อฟื้นความเป็นมอญมอญผ่านการประกอบอาหารมอญในครัวเรือน การแต่งกาย การนับถือผี หรือแม้กระทั่งการผลิตซ้ำความเป็นมอญผ่านพิธีกรรมที่รับเอามาจากมอญในภาคกลาง เป็นต้น

คำสำคัญ: ปฏิบัติการทางสังคม กลุ่มชาติพันธุ์มอญ การนิยามตัวตน

Abstract

This article presents the cultural phenomenon of the Mon ethnic group on the issue of various Mon social practices for defining Mon people's identity through cultural expression of the Mon ethnic group, Nong Du Village and Bo Cow Village of Pa Sang District, Lamphun Province and Ton Tan Village and Nong Krop Village of San Pa Tong District, Chiang Mai Province

The researchers found that Mon peoples in those villages identified themselves base on memory of settlement that links to the histories of Queen

Chammadhevi and Inta, the rich man, which combine the localness via storytelling of the settlement of history of Muang Lamphun or story about the Mon state in Burma. In addition to the memory set of migration, Mon villagers in the four villages (Bo Cow, Nong Du, Ton Tan, and Nong Krop) try to present Mon via traditions on Rice Bran, the Swan and the Flag Floating. Moreover, villagers in Tontan community present Monness via career, economic status, and society by doing fermented and fresh rice flour noodles for sale, while peoples in Ban Nong Du village make Kanom khao kuab, a kind of dessert.

We also found that Mon peoples used story or various memory sets to present Monness conforming to various contexts and social situations that they face, in order for adapting the power relations. In addition to the storytelling for presenting Mon identity, they also try to produce and resurrect Monness via cooking, costume, animism, or even reproduce rites which taking from Mon peoples in Central Thailand.

Keywords: Social practices, Mon, Self-identity

บทนำ

กลุ่มชาติพันธุ์ “มอญ” เป็นชนชาติที่มีประวัติศาสตร์อันยาวนานในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ เจกเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์ลัวะ และขอมโดยกลุ่มชาติพันธุ์มอญถือได้ว่าเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีอารยธรรม ที่รุ่งเรือง ทั้งในพม่าที่กลุ่มชาติพันธุ์มอญตั้งถิ่นฐานอยู่ในดินแดนพม่าก่อนคริสตกาล ทั้งนี้เนื่องจากกลุ่มชาติพันธุ์มอญตกเป็นเมืองขึ้นของพม่า จึงมีผลทำให้พม่ารับเอาวัฒนธรรมและประเพณีต่างๆ ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญไปเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์พม่า ไทยเรียกชนชาติมอญว่า “มอญ” หรือ “ตะเลง” (พัชรินทร์ สิริสุนทร 2558, 8) เช่นเดียวกับในภาคเหนือของประเทศไทยมีกลุ่มชาติพันธุ์มอญ หรือเม้งที่ตั้งรกรากอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูน และจังหวัดเชียงใหม่ คือ ชุมชนชาติพันธุ์มอญบ้านบ่อคว บ้านหนองดู่ ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูนและบ้านหนองครอบ บ้านกอโชค ตำบลแม่ก้า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่ ซึ่งจากการศึกษาประวัติศาสตร์บอกเล่าพบว่าสาเหตุของการโยกย้ายเข้ามาตั้งรกรากในพื้นที่ดังกล่าวไม่ทราบสาเหตุที่แน่ชัด แต่ยังมีตำนานเศรษฐีอนาคาพ่อค้าที่ถ่อแพมาขายสินค้าจำพวก ผ้า และเกลือที่เห็นว่ามีบริเวณบ้านบ่อควในอดีต มีความอุดมสมบูรณ์เหมาะแก่การตั้งถิ่นฐาน ซึ่งภายหลังจากที่มีการสร้างสร้างชุมชนและวัดเกาะกลางกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่มีความสัมพันธ์ทางการค้ากับเศรษฐีอนาคาก็เริ่มย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานในเขตพื้นที่บ้านบ่อควและใกล้เคียงที่อยู่บริเวณสองฝั่งแม่น้ำปิงเพิ่มมากขึ้น จนเกิดการขยายชุมชนจนกลายเป็นชุมชนชาติพันธุ์มอญจำนวน 4 หมู่บ้านในที่สุด นอกจากนี้ยังพบว่าสายตระกูลของกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานในพื้นที่ บ้านบ่อควเป็นสายตระกูลแรก คือ “ทองหงสา” “ท้ายนาวา” และ “ปอชิงสา”ตามลำดับ

อย่างไรก็ตามทั้ง 4 ชุมชนล้วนเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ “มอญ” ที่เชื่อมโยงกับประวัติศาสตร์ความเป็นมาของจังหวัดลำพูนมายาวนาน แต่ทว่าจากกระแสการเปลี่ยนแปลงในสังคมปัจจุบันที่เกิดขึ้นจาก ทั้งในชุมชนชาติพันธุ์มอญและความเปลี่ยนแปลงของกระแสการพัฒนาในยุคการพัฒนาระยะหลักที่ผลักดันให้ ชุมชนมอญบ้านบ่อคว บ้านหนองดู่ บ้านกอโชค และบ้านหนองครอบ เปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตวัฒนธรรมของ

ตนเองให้เปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัย และผสมผสานวัฒนธรรมกับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในพื้นที่ใกล้เคียง เช่น กลุ่มชาติพันธุ์ยอง (บ้านเหล่าพระเจ้าตาเขียว) และกลุ่มคนลัวะในบริเวณแอ่งที่ราบลำพูนเชียงใหม่ แต่คนในชุมชนมอญกลับมีความพยายามที่จะรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรม อัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ท่ามกลางความคิดของคนในชุมชนที่แตกต่างกัน ทั้งต้องการให้พัฒนาไปสู่ความทันสมัยกลมกลืนกลายเป็นเนื้อเดียวไม่หลากหลาย และบางส่วนต้องการรื้อฟื้นประเพณีวัฒนธรรมความเป็นมอญและเชื่อมโยงความเป็นมอญกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในไทย พร้อมกับเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่เป็นชนชาติที่มีความเจริญทางวัฒนธรรมโดยเฉพาะการมีภาษาพูดเป็นของตนเอง ด้วยเหตุผลข้างต้นผู้เขียนจึงมีความสนใจที่จะนำเสนอปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์ที่มากด้วยวัฒนธรรมประเพณี โดยมุ่งให้ความสนใจกับประเด็นปฏิบัติการทางสังคมของมอญที่หลากหลาย เพื่อนิยามตัวตนคนมอญ ผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมประเพณี ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญของหมู่บ้านป่อควา และหมู่บ้านหนองคู บ้านต้นตัน (กอโชค) และบ้านหนองครอบ1

บทความนี้จะนำเสนอผลการศึกษางานวิจัยที่เป็นส่วนหนึ่งของโครงการวิจัย “การศึกษาความทรงจำ กับการนิยามตัวตนของคนมอญ”² (ดำเนินโครงการในปี 2559) โดยส่วนแรกของบทความจะเป็นการนำเสนอแนวคิดที่ใช้ในการดำเนินโครงการวิจัย ส่วนที่สองเป็นการนำเสนอระเบียบวิธีวิจัย และส่วนที่สามเป็นการนำเสนอผลการดำเนินโครงการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

แนวคิดที่ใช้ในการดำเนินโครงการวิจัย

การเปลี่ยนแปลงถือเป็นปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นกับวิถีชีวิตวัฒนธรรม ของกลุ่มคนที่อยู่ในทุกวัฒนธรรม Heraclitus ปรัชญาเมธีชาวกรีก ได้เคยกล่าวไว้เมื่อสามพันปีมาแล้วว่า เราไม่เคยจุ่มเท้าลงในสายน้ำเส้นเดียวกัน ได้ถึง 2 ครั้ง ทุกครั้งเมื่อเราหวนกลับมาสายน้ำนั้นก็ได้เปลี่ยนแปลงไปแล้ว สายน้ำไม่มีวันไหลกลับ เวลาไม่มีวันหวนคืน การเปลี่ยนแปลงเป็นสัจธรรมเที่ยงแท้ของชีวิตและธรรมชาติ สังคมและวัฒนธรรมก็ต้องมีการปรับตัว

เปลี่ยนแปลงเคลื่อนไหวอยู่ตลอดเวลาเช่นเดียวกัน (ยศ สันตสมบัติ 2544, 259) นอกจากนี้ สุริชัย หวันแก้ว (2535) ยังได้ให้คำจำกัดความว่าด้วยการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ว่าหมายถึง การเปลี่ยนแปลงของระบบความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ที่เป็นสมาชิกของสังคมนั้นๆ โดยการเปลี่ยนแปลงจะเกิดขึ้นจากโครงสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่ม ทั้งภายในและภายนอก ซึ่งการเปลี่ยนแปลงภายนอก สุริชัยได้เสนอว่า เป็นการรับเอาเทคโนโลยีจากภายนอกเข้ามาใช้ในชีวิตประจำวัน ซึ่งการเปลี่ยนแปลงเกิดขึ้นจากความยินยอมพร้อมใจ ในการเปลี่ยนแปลงโดยสังคมนั้นๆ แต่ในบางสถานการณ์ก็เป็นการบังคับ เพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลง การเปลี่ยนแปลงภายใน เกิดจากการคิดค้นหรือผลิตใหม่ขึ้นในสังคม ทั้งในเรื่องของการต่อสู้ที่เกิดจากกระบวนการทางสังคม การเปลี่ยนแปลงจากชนชั้นนำ หรือการปฏิวัติเป็นต้น

ทั้งนี้ในทางมานุษยวิทยา ยศ สันตสมบัติ (2544) ได้เสนอคล้ายคลึงกับสุริชัยว่า นักมานุษยวิทยา มักอธิบายการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม ด้วยมโนทัศน์ บางประการเช่น 1) การค้นพบและการคิดค้น (Discovery and invention) ไม่ว่าจะเป็นการคิดค้นเครื่องมือเครื่องใช้หรือเทคโนโลยีใหม่ๆ ซึ่งเชื่อว่าจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม 2) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม (Diffusion) เช่น การหยิบยืมความคิด ความเชื่อหรือเทคโนโลยีการผลิตจากสังคมวัฒนธรรมอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง และ 3) การครอบงำทางวัฒนธรรม (Acculturation) ซึ่งหมายถึงการปะทะสังสรรค์ระหว่างวัฒนธรรมสองวัฒนธรรมซึ่งแตกต่างกัน ทั้งในด้านของอำนาจทางเศรษฐกิจการเมืองและความเจริญทางเทคโนโลยี ซึ่งในภาวการณ์เช่นนี้ การเรียนรู้ทางวัฒนธรรมระหว่างกันและกัน มักจะเป็นไปในทิศทางเดียวกัน นั่นคือวัฒนธรรมที่มีสถานะและอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองดีกว่า จะเป็นฝ่ายถูกครอบงำและยึดเยียดแนวความคิดและแบบแผนทางวัฒนธรรมอื่นๆ

ในขณะเดียวกัน ผ่องพันธุ์มณีรัตน์ (2521) ได้อธิบายว่า การเปลี่ยนแปลงมีปัจจัยที่สำคัญที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อันได้แก่ การที่สังคมจะยอมรับ

การเปลี่ยนแปลงในระบบเดิม พลังที่สามารถต่อต้านการเปลี่ยนแปลงได้ คือ กระบวนการขัดเกลาทางสังคมและการควบคุมทางสังคม

จากแนวคิดข้างต้นเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม นับได้ว่าการมองเรื่อง การเปลี่ยนแปลงไม่ได้เป็นเพียงการเปลี่ยนแปลงที่จะพัฒนาไปในด้านบวกเสมอ แต่ในทางแนวคิดที่ผู้เขียนได้พบทวนกลับพบว่าการเปลี่ยนแปลงในทางสังคมวัฒนธรรมจะประกอบสร้างไปด้วยปัจจัยที่หลากหลาย ประกอบไปด้วยการปะทะประสานของกลุ่มอำนาจที่ไม่ได้มีอำนาจเท่าเทียมกัน ซึ่งก็ไม่มีความเป็นเนื้อเดียวกันเสมอไป บางขณะหรือบางสถานการณ์เมื่อเกิดการปะทะกันระหว่างสองวัฒนธรรมบางวัฒนธรรมต้องโอนอ่อนไปตามอำนาจของวัฒนธรรมหลัก แต่ในขณะเดียวกันบางวัฒนธรรมกลับตอบโต้ขัดขึ้นกับอำนาจที่มากกว่า ซึ่งปัจจัยที่ทำให้เกิดการตอรอง ขัดขึ้นหรือต่อสู้เกิดจากการที่มนุษย์พยายามที่จะดำรงอัตลักษณ์ของความเป็นกลุ่มความเป็นชาติพันธุ์ของตนเองไว้ในงานนี้จึงมีความจำเป็นอย่างยั้งที่ต้องใช้มุมมองเรื่องการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรมเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งในการตอบคำถามงาน โดยผู้เขียนพยายามตั้งคำถามกับกลุ่มชาติพันธุ์มอญว่า พวกเขามีกระบวนการถ่ายทอด อนุรักษ์ พื้นฟูต่อยอด ประเพณี วัฒนธรรมอย่างไรภายใต้สถานการณ์ การเปลี่ยนแปลงทางด้านวัฒนธรรมของท้องถิ่นในปัจจุบัน และมีการพยายามดำรงวิถีชีวิตวัฒนธรรมชาติพันธุ์มอญ ให้กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างอัตลักษณ์ร่วม (Collective Identity) ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญอันเป็นอำนาจ เชิงสัญลักษณ์ของการมีตัวตนใน พื้นที่มีลักษณะอย่างไร แนวคิด อัตลักษณ์และการสร้างพื้นที่ทางสังคมในแวดวงวิชาการแนวคิดเรื่องอัตลักษณ์ได้รับความสนใจจากนักวิชาการ จึงเป็นผลทำให้เกิดข้อเสนอกีหลากหลายในเรื่องของการให้ความหมาย และการอธิบาย ฉลาดชาย รมิตานนท์ (2542) ได้เสนอว่า อัตลักษณ์ คือสิ่งที่ทำให้เรารู้สึกว่า “เรา” หรือ “พวกเรา” ต่างจากพวกเขา และอัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีเพียงหนึ่งเดียว พร้อมกันนั้นอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่มนุษย์ล้วนสร้างขึ้นหรือถูกประกอบขึ้นคล้ายคลึงกับ ข้อเสนอของ Charles F. Keyes (1979) (อ้างใน ยศ สันตสมบัติ 2548, 12-13) ที่มีการอธิบายอัตลักษณ์ที่ผูกโยงกับความ เป็นชาติพันธุ์ว่าไม่ได้เกิดขึ้นอย่างรู้ฐานทางชีวภาพ หรือความเป็นเชื้อชาติที่สามารถมอง อย่างตายตัว แต่เป็นการเกิดขึ้นจากวัฒนธรรมของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ซึ่งล้วนถูกสร้างขึ้น

มาจากบริบททางเศรษฐกิจ สังคม ซึ่งการแสดงออกที่สะท้อนให้เห็น อัตลักษณ์ของแต่ละกลุ่มชาติพันธุ์ ยกตัวอย่างเช่น พิธีกรรม ความเชื่อทางศาสนา นิทานปรัมปรา คติธรรม ประวัติศาสตร์พื้นบ้าน และศิลปะ ซึ่ง Keyes ได้อธิบายว่าสิ่งเหล่านี้เป็นการนำเสนออัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ซึ่งการอธิบายของเขาจึงนำไปสู่ข้อสรุปของเขาที่ว่า อัตลักษณ์เป็นเสมือนยุทธวิธีในการปรับตัวสำหรับมนุษย์ที่ต้องเผชิญหน้ากับอำนาจ และความเป็นชาติพันธุ์คือสิ่งที่สามารถเปลี่ยนแปลงได้ ช่างชิงและต่อรองได้เช่นกัน จากข้อเสนอของนักวิชาการในการเสนอและนิยาม อัตลักษณ์ ที่มีความหมายที่หลากหลายนำไปสู่งานศึกษาที่สนับสนุนข้อเสนอง้างต้น

ขณะเดียวกันงานศึกษาของ ธนุพงษ์ ลมอ่อน (2554) ในประเด็นเรื่องการสร้างพื้นที่ทางสังคมของกลุ่มชาวมุข บริเวณอำเภอเวียงแก่น จังหวัดเชียงรายธนุพงษ์พบว่าบริบทของการที่มุขถูกทำให้กลายเป็นชายขอบเกิดขึ้นภายใต้การที่ชาวมุขต้องเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับชาวอำนาจต่างๆ ซึ่งชาวอำนาจต่างๆ ล้วนเป็นกลุ่มอำนาจที่มี อำนาจเหนือกว่ากลุ่มชาติพันธุ์มุข ธนุพงษ์ พบว่าภาพความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ไม่มีใครต้องการพูดถึงหรือการเป็นสมาชิกของรัฐบาลที่มีจำนวนน้อยเช่นชาวมุข พวกเขากลับพยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง เพียงเพื่อสร้างความมั่นคงในการดำเนินชีวิตภายใต้บริบทของการถูกทำให้กลายเป็นชายขอบ โดยพวกเขาพยายามปรับเปลี่ยนผสมผสานเพื่อให้เกิดความเคลื่อนไหวไปตามความสัมพันธ์เชิงอำนาจกับกลุ่มอำนาจต่างๆ ดังเช่น การนำเสนอภาพความเป็นพลเมืองที่ดี ในเรื่อง ชุมชนที่ปลอดภัยเสถียรเป็นต้น จากข้อเสนอของธนุพงษ์ ผู้เขียนจึงมีความพยายามที่จะนำประเด็นเรื่องการสร้างพื้นที่ทางสังคมไปอธิบายการนำเสนอตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มุขในพื้นที่ศึกษา ตลอดจนการดำรงอยู่ของประเพณีวัฒนธรรมและประเพณีของพวกเขา

นอกจากนี้ Lefebvre ได้พยายามอธิบาย “พื้นที่” ที่เป็นลักษณะพื้นที่ทางสังคม (social space) ที่เกิดขึ้นเพราะเป็นผลผลิตจากปฏิบัติการทางสังคม (social product) ในการใช้พื้นที่ของมนุษย์ พื้นที่จึงเป็นสิ่งที่เกี่ยวข้องกับความเป็นจริงทางสังคม พื้นที่ไม่ได้

มีอยู่หรือดำรงอยู่ด้วยตนเองแต่พื้นที่ที่จะถูกรับรู้ว่ามีอยู่ก็ต่อเมื่อมีการสร้างพื้นที่เหล่านั้นผ่านปฏิบัติการทางสังคม (social practice) เช่นการรวมตัวกันของชุมชนเพื่อต่อต้านการสร้างโรงไฟฟ้านิวเคลียร์หรือการรวมกลุ่มแม่บ้านเพื่อสร้างพื้นที่ สร้างอำนาจในการต่อรองกับกลุ่มคนอื่นๆ จะเห็นได้ว่าพื้นที่นั้นอยู่ภายใต้เงื่อนไขผลผลิตทางสังคม พื้นที่และเวลาไม่ได้ดำรงอยู่แบบสากล แต่เป็นสิ่งที่สังคมสร้างขึ้น การทำความเข้าใจในพื้นที่ของแต่ละเวลาจะเกี่ยวข้องกับกลุ่มทางสังคม ความสัมพันธ์เชิงอำนาจ และความขัดแย้งที่มีอยู่ในแต่ละสถานการณ์ Schmid (2008) (อ้างใน ศุภมณฑา สุภานันท์ 2554, 194)

จากแนวคิดข้างต้น เรื่องอัตลักษณ์และการสร้างพื้นที่ทางสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดที่มีคุณูปการในด้านการทำความเข้าใจการนำเสนอตัวตนของมนุษย์ที่มีความแตกต่างกันไปซึ่งเชื่อมโยงกับบริบทที่เปลี่ยนแปลงไปอยู่เสมอ สำหรับแนวคิดอัตลักษณ์และการสร้างพื้นที่ทางสังคมจะช่วยทำให้ผู้เขียนสามารถวิเคราะห์ประเด็นมูลเหตุปัจจัยของการนำเสนอภาพความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญ และการดำรงอยู่ ปรับเปลี่ยน และเปลี่ยนแปลงของประเพณีวัฒนธรรม และพิธีกรรมที่อยู่ในชีวิตประจำวันของกลุ่มชาติพันธุ์มอญได้

แนวคิดประเพณีประดิษฐ์ในงานนี้พยายามที่จะนำแนวคิดว่าด้วยเรื่อง ประเพณีประดิษฐ์ของ Eric Hobsbawm และ Terence Ranger ในหนังสือเรื่อง The Invention of Tradition (1983) ที่มีความหมายว่าชุดของวิถีปฏิบัติ (a set of practices) ซึ่งแสดงความต่อเนื่องกับอดีต โดยอดีตเชิงประวัติศาสตร์ที่เป็นประเพณีใหม่นำมาใช้ไม่จำเป็นต้องเป็นอดีตที่ยาวนาน ประเพณีประดิษฐ์เป็นเพียงสิ่งที่สมมติขึ้น เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองต่อสถานการณ์ใหม่ๆ แต่อ้างอิงกับสถานการณ์เก่า หรืออาจสร้างอดีตขึ้นมาเอง ภาพของประเพณีประดิษฐ์จึงมีลักษณะไม่แน่นอน ไม่ตายตัว สามารถแปรรูปรูปเปลี่ยนแปลงและเลื่อนไหลได้ (สินทรัพย์ ยืนยาว 2563, 258)

แนวคิดเรื่องทุนทางสังคม และทุนวัฒนธรรมในประเด็นเรื่องการนิยามความเป็นมอญผ่านทุนทางสังคม และวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ผู้ศึกษาได้นำมุมมองของ

Pierre Bourdieu ในเรื่องทุน (capital) อาณาบริเวณ (field) ฮาบิทัส (habitus) ผู้กระทำการ (agent) และปฏิบัติการ (practice) เข้ามาเป็นส่วนสำคัญของการวิเคราะห์การนิยามตัวตนของคนมอญที่แตกต่างกันผ่านการจัดการทุน และนำทุนที่มีอยู่เพื่อนำไปใช้แตกต่างกัน โดยนักสังคมศาสตร์ชาวฝรั่งเศสผู้นี้ ได้ขยายการมองสังคมให้กว้างขึ้นผ่านการทำความเข้าใจความสัมพันธ์ทางสังคมที่หลากหลาย เพราะมนุษย์ไม่ได้ใช้ชีวิตอยู่อย่างโดดเดี่ยว แต่ต้องเกี่ยวเนื่องกับบุคคลอื่น สังคมอื่นอยู่ตลอดเวลา

โดยเขามองอาณาบริเวณ (field) Bourdieu อธิบายว่ามันเป็นเสมือนพื้นที่ของการต่อสู้ตลอดจนถึง การเป็นสนามของการเล่นเกม รวมไปถึงสนามของการต่อสู้เพื่อสร้างสถานะทางสังคมใหม่ของผู้กระทำการ (agent) ซึ่งในที่นี้คือกลุ่มชาติพันธุ์มอญเข้าไปช่วงชิงพื้นที่ในการใช้ทุนทางสังคม ผ่านการเลือกที่หยิบความทรงจำ และความรู้ที่เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายเข้ามานำเสนอ หากแต่ความหมายของสนามที่ Bourdieu เสนอนั้นกลับมีความหมายในเชิงของการเปิดพื้นที่ให้แก่ผู้เล่นได้เข้ามาช่วงชิงครอบครองตำแหน่งของการเป็นผู้ชนะภายในสนาม ซึ่งผู้เล่นแต่ละคนก็มีทุน (capital) ที่แตกต่างกัน ซึ่งความสามารถในการปรับเปลี่ยนทุนในแต่ละประเภทก็แตกต่างกันไป

Bourdieu ขยายมุมมองเกี่ยวกับเรื่องทุนที่แตกต่างจากมาร์กซิสต์ที่มองว่าทุนมีความหมายแค่ทุนทางด้านเศรษฐกิจซึ่งถือเป็นอำนาจชนิดหนึ่ง แต่ Bourdieu มองว่ามนุษย์สามารถใช้ทุนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ (ที่อยู่ในรูปวัตถุ) ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ เพื่อเป้าหมายของการดำรงรักษาตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายใต้ช่วงชั้นของสังคมที่ตนเองสังกัด ฉะนั้น ทุนคือ สิ่งที่ทำงานอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคมนั้นๆ แต่ในขณะเดียวกันทุนยังเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการ และพยายามแย่งชิง

ทั้งนี้ Bourdieu ได้จำแนกทุนออกเป็น 4 ประเภทคือ ทุนทางเศรษฐกิจ หมายถึง

1) ทรัพย์สิน ที่ดิน เงินทอง 2) ทุนทางสังคม หมายถึง สถานะตำแหน่งหรือเครือข่ายทาง

สังคม 3) ทูทางวัฒนธรรม หมายถึง ศักยภาพในการกระทำ ความรู้ที่สะสมอยู่ในตัวคน (innate knowledge of do things “right”) และ 4) ทูสัญลักษณ์ คือ สถานภาพชื่อเสียง การได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ ที่ทำให้เจ้าของทูเกิดความได้เปรียบ หรือเกิดประโยชน์ต่างๆ (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน 2551, 552)

โดยทูทางวัฒนธรรมสามารถแยกออกเป็น 3 ระดับ คือ ระดับแรก Embodied state คือ ทูที่อยู่ภายในตัวคน และสามารถสะท้อนออกมาผ่านปัจเจกแต่ละคน ผ่านกระบวนการพัฒนาตนเอง ทำให้ปัจเจกมีความโดดเด่นหรือมีลักษณะเฉพาะตัวโดยลักษณะของการก่อตัวนี้ เกิดจากการรับเอาวัฒนธรรมภายนอกเข้ามาสู่ในตัวเอง และนำไปสู่นิสัยของแต่ละบุคคล ทูทางวัฒนธรรม ในลักษณะนี้ถูกสร้างขึ้นในบริบทที่หลากหลายขึ้นอยู่กับเวลา สังคม ชนชั้นทางสังคม โดยมีได้ผ่านกระบวนการสอนจึงสามารถทำให้รู้สึกได้ว่ามันฝังลึกลงไปจิตใจสำนึก

ระดับที่สอง Objectified state (เกี่ยวกับสินค้าทางวัฒนธรรม เช่น รูปภาพ หนังสือ พจนานุกรม เครื่องดนตรี มีลักษณะเป็นรูปธรรม) คือ ทรัพย์สินที่ถูกนิยามในความสัมพันธ์กับทูทางวัฒนธรรมในลักษณะที่เป็นวัตถุ และสามารถเปลี่ยนไปสู่ทูทางเศรษฐกิจได้ดี กล่าวคือการถือครองสิ่งเหล่านี้คือการบริโภค ทว่าทูทางวัฒนธรรมในสถานะเป็นรูปธรรม มีคุณสมบัติจำนวนมากมายที่ถูกจำกัดความสัมพันธ์กับ ทูทางวัฒนธรรมในรูป Embodied form วัฒนธรรมที่ทำให้เป็นรูปธรรมเช่นในวัตถุและสื่อ รวมถึงการเขียนรูปภาพ อนุสาวรีย์ เครื่องมือ เป็นต้น สามารถส่งต่อทำให้เป็นทูทางเศรษฐกิจศาสตร์ทูสามารถส่งต่อไปได้อย่างซับซ้อนแต่ที่ส่งต่อได้เป็นเพราะกรรมสิทธิ์ที่ถูกกฎหมายประกอบขึ้นเป็นเงื่อนไขที่ตั้งไว้ก่อนสำหรับการจัดสรรโดยเฉพาะ กล่าวคือเป็นการครอบครองความหมายของการบริโภค ซึ่ง Bourdieu อธิบายว่าในขณะนี้ไม่มีสิ่งใดมากกว่าทูที่แสดงเป็นรูปร่างเป็นการครอบงำที่เปรียบเสมือนกฎของการส่งต่อ ดังนั้นสินค้าทางวัฒนธรรมสามารถถูกจัดสรร เช่นเดียวกับวัตถุซึ่งทูทางเศรษฐกิจสามารถคาดคะเนล่วงหน้าได้ และเป็นสัญลักษณ์ที่ทูทางวัฒนธรรมที่ทูทางวัฒนธรรมสามารถคาดคะเนได้

ระดับสุดท้ายคือ Institutionalized เป็นรูปแบบที่เกี่ยวกับการทำให้เป็นรูปธรรม ในรูปของวัตถุซึ่งจำเป็นต้องแยกแยะเพราะจะสามารถเห็นได้ในกรณีของคุณสมบัติทางการศึกษา ซึ่งให้คุณสมบัติที่มีมาแต่เดิมบนทุนทางวัฒนธรรมอย่างครบถ้วนซึ่งมันได้ถูกอนุমান เป็นเสมือนการรับประกัน เช่น หนังสือรับรอง

ทั้งนี้การสะสมทุนทางวัฒนธรรมนั้นเป็นสิ่งที่ต้องทำผ่านการลงทุนทั้งแรงงาน เวลา ซึ่งความหมาย ของแรงงานนั้น มิใช่เพียงการออกแรงทางกายภาพเท่านั้น หากแต่ รวมถึงการลงทุนด้านสังคม การเมือง ศาสนา และการค้ำเค้น ซึ่งจะนำไปสู่การสะสมทุน ในรูปแบบต่างๆ เอาไว้ และสามารถนำออกมาใช้หรือปรับเปลี่ยนเป็นทุนรูปแบบอื่นในยาม ที่ต้องการ (วินัย บุญลือ 2545, 11) ซึ่งงานนี้พยายามที่จะนำแนวคิดทุนทางวัฒนธรรมใน รูปแบบรูปธรรมไปประกอบการวิเคราะห์ทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในวิถีชีวิตวัฒนธรรมของ กลุ่มชาติพันธุ์มอญ

ระเบียบวิธีวิจัย

บทความนี้นำเสนอส่วนหนึ่งของงานวิจัยที่มีระเบียบวิธี คือ การวิจัยเชิงคุณภาพ ทางมานุษยวิทยา เพื่อทำความเข้าใจการนิยามตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ การดำรง อยู่ของวัฒนธรรมชาติพันธุ์มอญ ตลอดจนการใช้ทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างพื้นที่ทาง สังคม ผ่านการแสดงออกทางวัฒนธรรมและพิธีกรรมที่สำคัญ โดยการที่ผู้เขียนเข้าไปมี ส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ ภายในชุมชนอย่างไม่เป็นทางการโดยเน้นการวิเคราะห์การสร้าง พื้นที่ทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจากความพยายามดำรงไว้ซึ่งประเพณีวัฒนธรรม ของตนเองไว้ ภายใต้จุดมุ่งหมายที่เน้นการทำความเข้าใจมุมมองของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ มากกว่าการอธิบายจากมุมมองของการเป็น “คนนอก” ซึ่งผู้เขียนเห็นว่ามีมีความสำคัญ อย่างยิ่งในการวิเคราะห์

ผลการวิจัยและการอภิปรายผลการวิจัย

มอญลำพูนกับการนิยามความเป็นมอญผ่านเรื่องเล่าและตำนานจากการลงพื้นที่ ที่ศึกษาในภาคสนาม โดยใช้วิธีการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพ การสัมภาษณ์กลุ่มย่อย และ

สัมพันธไมตรีเชิงลึก โดยมุ่งให้คนในชุมชนชาติพันธุ์มอญในจังหวัดลำพูนได้เล่าเรื่องความทรงจำกับการตั้งถิ่นฐานในบริเวณหมู่บ้านบ่อควา หมู่บ้านหนองคู่ ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน เพื่อสะท้อนตัวตน ตลอดจนการนิยามตนเองผ่านเรื่องความเป็นมอญ หรือเป็นเม้งในบริบทของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากเหง้า และมีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง ตลอดจนการผสมกลมกลืนวัฒนธรรมให้เข้ากับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่ในบริเวณชุมชนของตนเอง การที่ยังคงรักษาความเป็นมอญและเป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญกลุ่มเดียวที่อาศัยอยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูนจึงส่งผลให้พวกเขากลายเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่ยังคงรักษามรดกทางวัฒนธรรมของตนเองไว้ และพยายามที่จะเชื่อมตนเองให้เข้ากับการเป็นสมาชิกของเมืองหรือรัฐไทยหรือเมืองลำพูนผ่านปฏิบัติการทางสังคมที่หลากหลายเพื่อนิยามตนเองเพื่อการดำรงอยู่ของการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากมีมรดกทางวัฒนธรรมเป็นของตนเอง

จากการศึกษาพบว่ากลุ่มชาติพันธุ์มอญเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีความทรงจำที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งเรื่องของการเดินทางอพยพย้ายถิ่นทำให้พวกเขาพยายามที่จะสร้างหรือนิยามความเป็นมอญของตนเองสู่ความเป็นสาธารณะโดยพยายามสร้างความหมายว่าด้วยความเป็นมอญ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของตนเองด้วยการเล่าเรื่องราวการอพยพของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ผูกโยงกับการเดินทางมาที่บึงขัตรีย์ของเมืองหรือรัฐไทย หรือเมืองลำพูนในปัจจุบันหรือแม้กระทั่งการเชื่อมร้อยตนเองให้เข้ากับเรื่องเล่าของชุมชนท้องถิ่นที่มีหลากหลาย ชุดเรื่องเล่า เช่น การเดินทางเข้ามาครองเมืองลำพูนที่สมาชิกในขบวนการเดินทางขบวนนั้นประกอบด้วย ช่างจำนวน 500 คน โดยทั้งหมดมีเชื้อสายมอญจากเมืองละโว้ หรือเมืองลพบุรีในปัจจุบัน

นอกจากการที่ชุมชนชาติพันธุ์มอญในจังหวัดลำพูนจะพยายามเชื่อมตนเองให้เข้ากับประวัติศาสตร์ การเดินทางมายังนครหรือรัฐไทยของพระนางเจ้าจามเทวีเพื่อผลิต และสร้างนิยามความเป็นมอญที่มีรากเป็น “ช่าง” ติดตามมาจากเมืองละโว้ การใช้วัฒนธรรมสาธารณะเป็นเวทีแสดงวาทกรรมของกิจกรรมทางการเมืองและอ้างอิงพื้นที่ของการเป็นผู้อพยพ Hardgrove (2006) โดยในกรณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจังหวัดลำพูน พวกเขาได้เข้าไปสร้างพื้นที่ทางการเมืองเชิงวัฒนธรรม ผ่านการเข้าไปเป็นผู้แสดง

ทางพิธีกรรมในระดับจังหวัด คือพิธีกรรมบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวีของจังหวัดลำพูนปัจจุบัน ซึ่งจัดขึ้นในทุกปี และงานบวงสรวงดังกล่าวเป็นงาน ที่เจ้าภาพหลักในการตระเตรียมงาน สำคัญคือ ชุมชนชาติพันธุ์มอญสองหมู่บ้าน คือบ้านบ่อควา บ้านหนองดู่ ตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง จังหวัดลำพูน และสมาชิกกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่อำเภอ สันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่จำนวนเพียงน้อยนิดเท่านั้น จากปฏิบัติการทางสังคมที่สะท้อนผ่านพิธีกรรม ในระดับจังหวัด แสดงให้เห็นถึงการสร้างพื้นที่ทางสังคมที่เป็นรูปแบบหนึ่งของการต่อรอง ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ กับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นที่อยู่ในจังหวัดลำพูน ซึ่งกลุ่ม ชาติพันธุ์มอญสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญผ่านการสร้างพื้นที่ทางสังคม ทั้งงานที่จัด มีรายละเอียดของงานเป็นไปในลักษณะของการสร้างพื้นที่ทางสังคมของการเป็นกลุ่ม ชาติพันธุ์มอญอย่างชัดเจน เช่น มีการตั้งขบวนแห่สัญลักษณ์ที่เกี่ยวข้องกับตำนาน การเดินทางเข้ามาครองนครลำพูน ของเจ้าแม่จามเทวีต่อด้วยขบวนแห่ธง ซึ่งผู้คนที่อยู่ใน ขบวนส่วนใหญ่เป็นกลุ่มชาติพันธุ์มอญแต่งกายด้วยชุดมอญ

ภาพที่ 1 ขบวนแห่เครื่องบวงสรวงพระนางเจ้าจามเทวี (ถ่ายโดย กิ่งแก้ว ทิศตั้ง)

ภาพที่ 2 ขบวนแห่เครื่องบวงสรวงพระนางเจ้าจามเทวี (ถ่ายโดย กิ่งแก้ว ทิศตั้ง)

ภาพที่ 3 พิธีบวงสรวงเจ้าแม่จามเทวี (ถ่ายโดย กิ่งแก้ว ทิศตั้ง)

การเข้าไปมีส่วนสำคัญในการดำเนินงานบวงสรวง และถวายเครื่องสักการะ พระนางเจ้าจามเทวี ทำให้ผู้เขียนพยายามเข้าใจการสร้างวัฒนธรรมสาธารณะเพื่อนิยามความเป็นมอญ ในท้องถิ่นในลำพูน เพื่อสร้างการยอมรับจากสังคมที่เต็มไปด้วยความหลากหลายของวัฒนธรรมที่พวกเขาต้องเข้าไปปะทะประสานมาอย่างยาวนาน โดยอาศัยปฏิบัติการทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมเพื่อทำให้เกิดการสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญ พร้อมทั้งสถาปนาอำนาจความเป็นชุมชนชาติพันธุ์ที่มีเอกลักษณ์ มีความสำคัญกับประวัติศาสตร์การสร้างเมืองลำพูนอย่างแยกไม่ออก ยิ่งไปกว่านั้น การเข้าไปสร้างพื้นที่ทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญลำพูน นอกจากจะสร้างและสถาปนาความเป็นมอญแล้ว พวกเขายังได้พยายามบูรณาการความแตกต่างทางชาติพันธุ์ด้วยการสร้าง “สำนึกร่วมการเป็นคนลำพูน มอญลำพูน” ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าสำนึกร่วมของการเป็นคนลำพูนข้างต้นเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการต่อรองความหมายว่าด้วยความเป็น “มอญ” ในบริบทของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดลำพูนที่แสดงอัตลักษณ์ความเป็นมอญ แต่ขณะเดียวกันก็ต้องแสดงอัตลักษณ์ความเป็นท้องถิ่น และความเป็นคนลำพูน ด้วยเช่นกัน ซึ่งอาจเรียกได้ว่าเป็นความพยายามของกลุ่มคนมอญในจังหวัดลำพูนที่พยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมของตนเอง รวมถึงการเป็นคนลำพูนที่พยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมให้กับตนเอง ในฐานะที่เป็นคนลำพูนที่รักเจ้าแม่จามเทวีเช่นเดียวกับกลุ่มชาติพันธุ์อื่นๆ ในจังหวัดลำพูน โดยสำนึกดังกล่าวได้ปรากฏอย่างเด่นชัด ในพื้นที่สาธารณะของเมืองลำพูน ผ่านพิธีกรรมเพื่อสร้างความศักดิ์สิทธิ์ และความสำคัญให้กับกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง โดยอ้างอิงการเชิญผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูนให้เข้ามาเป็นประธานในพิธีกรรม รวมถึงการให้ผู้ว่าราชการจังหวัดสวมชุดมอญซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของการเป็นชาติพันธุ์มอญ

ภาพที่ 4 ตัวแทนกลุ่มชาติพันธุ์มอญ สวมชุดมอญให้ท่านผู้ว่าราชการจังหวัดลำพูน
(ถ่ายโดย กิ่งแก้ว ทิศตั้ง)

การใช้ประวัติศาสตร์การก่อตั้งเมือง ซึ่งเป็นเรื่องราวที่เป็นเนื้อเดียวกันจากอดีตจนถึงปัจจุบันในการมีอยู่ของการเป็นชาติพันธุ์มอญ การเข้าไปมีบทบาทสำคัญในพื้นที่ทางวัฒนธรรมประจำจังหวัดจึงเป็นเหมือนการพยายามสร้างพื้นที่ทางสังคมและวัฒนธรรมซ้อนทับพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ซึ่งในที่นี้คือ ลานเจ้าแม่จามเทวี ซึ่งปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่จังหวัดลำพูนนั้นจึงเป็นเสมือน “ประเพณีประดิษฐ์” ซึ่งงานศึกษาของ Hobsbawm and Ranger (1983) ได้เสนอว่า การประดิษฐ์ประเพณี (Inventing Tradition) มันไม่ได้มีสิ่งใดที่ปรากฏอยู่ในปัจจุบันอย่างปราศจากรากเหง้าหรือความเป็นมาที่มีการสืบทอดมาจากอดีต โดยสิ่งที่ปรากฏออกมา ต่างล้วนเชื่อมต่อกับความทรงจำในอดีตเสมอ

นอกจากนี้ Lefebvre (1991) ได้พยายามอธิบาย “พื้นที่” (Place/Space) ในมิติของการผลิตสร้าง และผลิตความสัมพันธ์ทางสังคมของมนุษย์ โดยเขาพยายามอธิบาย “พื้นที่” ว่ามันคือผลผลิตของการให้ความหมายของมนุษย์ ดังนั้น “พื้นที่” จึงเป็นผลผลิตของสังคมนั้นๆ โดยการเกิดขึ้นของพื้นที่ในทางสังคม ไม่ได้เกิดขึ้นอย่างไรเหตุผล เป็นการเกิดขึ้นจากปฏิบัติการทางสังคม การควบคุมเชิงพื้นที่ ด้วยอำนาจที่หลากหลายเช่น การปกครอง การนิยามความหมาย ตลอดจนการสร้างพื้นที่ให้ปรากฏ ทั้งนี้รวมไปถึง “การทำให้พื้นที่ทางกายภาพกลายเป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์”

เมื่อพิจารณาการสร้างพื้นที่ และการประดิษฐ์สร้างประเพณีของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่จังหวัดลำพูนที่เกี่ยวข้องกับตำนานเมืองลำพูน และเชื่อมโยงกับตำนานของเจ้าแม่จามเทวี จากมุมมองของฮอบบอร์ม และเลอแพบว์ จะพบว่า พื้นที่ทางกายภาพเช่น ลานเจ้าแม่ ได้ถูกคนที่เข้ามาจัดพิธีกรรมพยายามสร้างให้เป็นพื้นที่ศักดิ์สิทธิ์ โดยการสร้างความหมายทับหลายชั้นให้กับพื้นที่ ซึ่งความหมายของพิธีกรรมนั้นก็ผลิตสร้างนิยามความหมายให้แก่กลุ่มคนที่เข้ามาช่วงชิงพื้นที่ในการนิยามความหมายเพื่อผลิตผลประโยชน์ให้แก่กลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง ผ่านการสร้างอำนาจและความชอบธรรมเหนือกลุ่มชาติพันธุ์อื่น เช่น กลุ่มคนเมือง (ญวน) คนยอง ซึ่งการสร้างและผลิตชุดอำนาจและการนิยามความหมายผ่านความเป็นมอญ บนฐานของการประดิษฐ์ประเพณีต้องอ้างอิง เชื่อมโยงกับผู้มีอำนาจทางการเมือง เช่น ผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นต้น

ทั้งนี้หากเราพิจารณาพื้นที่ลานเจ้าแม่จามเทวี และพื้นที่เมืองลำพูนจะเห็นว่าเป็นพื้นที่สาธารณะส่วนกลาง เป็นจุดสำคัญของเมืองลำพูน โดยเฉพาะลานเจ้าแม่จะมีกลุ่มคนที่เข้ามาสร้างอำนาจและความชอบธรรม ที่หลากหลายแต่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มอญดูเหมือนว่าพวกเขาจะมีอำนาจในการอ้างสิทธิ์ในการเข้าไปสร้างพื้นที่ของการเป็นชาติพันธุ์มอญได้อย่างมาก ผ่านการสร้างและประดิษฐ์ความหมายผ่านพิธีกรรมบวงสรวง เช่นการใช้บทสวดภาษามอญ รวมไปถึงขนมที่จัดเลี้ยงในงานเป็นของกลุ่มชาติพันธุ์มอญจึงเป็นเสมือนสัญลักษณ์ของการแสดงอำนาจในพื้นที่ พร้อมทั้งผลิตซ้ำผ่านพิธีกรรม จนกลายเป็นอัตลักษณ์และความทรงจำร่วมของชุมชนชาติพันธุ์มอญในที่สุด

จากข้อเสนอของฮอบบอว์ม ช่วยให้ผู้เขียนอธิบาย “ความทรงจำ” ในการนิยามความเป็น “มอญ” และอธิบาย “อัตลักษณ์” ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญลำพูนว่ามันเป็นการสร้างความเป็นชุมชนมอญ ที่ประกอบสร้างขึ้น จากจินตนาการของอดีต หรือความทรงจำที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ภายใต้ความหมายของ “มรดกทางวัฒนธรรม”

การนิยามความเป็นมอญเชื่อมโยงกับพิธีกรรมและประเพณีมอญในระดับชาติ

กลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่จังหวัดลำพูน ถือเป็นกลุ่มคนมอญที่ยังมีการใช้ภาษามอญในการสื่อสาร ทั้งนี้เพื่อบำรุงอัตลักษณ์ความเป็นมอญและเชื่อมโยงความเป็นชาติพันธุ์มอญกับเครือข่ายความเป็นมอญ ในระดับชาติ โดยในทุกปีชุมชนมอญในประเทศไทยจะมีการจัดงาน “วันรำลึกบรรพชนมอญ” (วันชาติมอญ) ซึ่งจะมีการผลัดเปลี่ยนกันเป็นเจ้าภาพหมุนเวียนกันไปตามวาระเวลาและความพร้อมของเจ้าภาพ โดยในแต่ละปี ก็จะมีการชุมนุมกลุ่มชาติพันธุ์มอญที่อยู่ในประเทศไทยซึ่งสำหรับหมู่บ้านหนองคูและบ่อควาหมู่บ้านกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ในจังหวัดลำพูนได้เข้าร่วมโดยใช้งบประมาณสนับสนุนงานองค์การบริหารส่วนตำบลบ้านเรือน อำเภอป่าซาง ในการสนับสนุนเรื่องค่าใช้จ่ายในการเดินทาง โดยทางชุมชนจะส่งตัวแทนเข้าร่วมกิจกรรมดังกล่าว ซึ่งสำหรับหมู่บ้านบ่อควาเข้าร่วมตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 แต่สำหรับปี พ.ศ.2561 ไม่ได้เข้าร่วมเนื่องจากไม่ได้รับการจัดสรรงบประมาณในการเดินทาง

ทั้งนี้ตัวแทนชุมชนบ้านบ่อควา ได้เล่าถึงวัตถุประสงค์ของการจัดงาน “วันรำลึกบรรพชนมอญ” (วันชาติมอญ) คือ การที่มอญในประเทศไทยพยายามที่จะให้มอญในไทยเข้ามามีปฏิสัมพันธ์กัน แสดงความเป็นคนมอญรักกันเป็นพี่น้องมอญกัน และร่วมระลึกถึงแผ่นดินบ้านเกิด ตลอดจนการดำเนินกิจกรรมดังกล่าว จึงเป็นเสมือนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การส่งต่อสืบทอดประเพณีวัฒนธรรมความเป็นมอญ “วันรำลึกบรรพชนมอญ” (วันชาติมอญ) กลุ่มชาติพันธุ์มอญในประเทศไทยยึดถือปฏิทินทางจันทรคติ คือ วันแรม 1 ค่ำ เดือน 3 โดยนับวันแรกของการสร้างกรุงหงสาวดี อาณาจักรชนชาติมอญเมื่อปีพุทธศักราช 1116 ที่ปัจจุบันอยู่ในประเทศพม่า

สำหรับ “วันรำลึกบรรพชนมอญ” (วันชาติมอญ) ในช่วงของการจัดงานนั้นจะมีการทำบุญถวายภัตตาหารเพล แต่พระภิกษุสงฆ์ชาติพันธุ์มอญจากทั่วประเทศ โดยอุทิศถวายแด่บรรพชนชาติไทยและของชาติพันธุ์มอญ ตลอดจนกลุ่มชาติพันธุ์มอญผู้ลงลักการแสดงนิทรรศการประวัติศาสตร์ของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ชุ่มอาหารอาหารมอญทั้งนี้การเข้าไปร่วมในงานดังกล่าวตัวแทนของชุมชนชาติพันธุ์มอญบ้านบ่อคว และบ้านหนองจู้จึงได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมความเป็นมอญ ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญในการเป็นกลุ่มชาติพันธุ์ที่มีรากเหง้า มีวัฒนธรรม โดยมีเครื่องยืนยันคือการมีภาษาที่เชื่อมความเป็นชาติพันธุ์ได้ ถึงแม้จะมีความแตกต่างทางด้านถิ่นที่อยู่ก็ตาม

จากการเข้าร่วมวันรำลึกบรรพชนมอญ (วันชาติมอญ) ของกลุ่มแกนนำชุมชนมอญในจังหวัดลำพูน (ช่วงก่อนปีพ.ศ.2550) จึงทำให้กลุ่มแกนนำดังกล่าวได้นำประเพณีพิธีกรรมการถวายข้าวแช่และพิธีกรรมแห่หงส์และธงตะขาบมาจัดในชุมชนในช่วงเข้าวันที่ 13 เมษายนของทุกปี อย่างไรก็ตามจากปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมดังกล่าวหากมองในเชิงวิชาการ เราจะพบว่ามันคือการแพร่กระจายทางวัฒนธรรม ซึ่งเป็นเรื่องธรรมดาสามัญของสังคมมนุษย์ที่มีความหลากหลายของสังคมและวัฒนธรรม และที่สำคัญวัฒนธรรมและประเพณีเปลี่ยนแปลงได้ตามบริบทนั้นๆ เพื่อรับใช้มนุษย์กลุ่มคน รวมไปถึงมรดกทางวัฒนธรรมด้วยเช่นกัน

ดังนั้นหากเราพิจารณาการนิยามความเป็นมอญโดยการที่พวกเขาเชื่อมโยงพิธีกรรม ประเพณีความเป็นมอญในระดับชาติ เพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญจึงทำให้เห็นปฏิบัติการทางสังคมที่พวกเขานำประเพณีวัฒนธรรมที่เป็นตัวแทนของความเป็นมอญในภาคกลาง ปรับประยุกต์เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ทั้งนี้การปฏิบัติเช่นนี้ ยังเป็นการสะท้อนให้เห็นการพยายามสร้าง “อัตลักษณ์” ซึ่งเป็นเรื่องของการจำแนกความสัมพันธ์เพื่อแสดงความสัมพันธ์ว่าแตกต่างจากคนอื่นอย่างไร อัตลักษณ์จึงเป็นการจำแนกตัวเองว่าเราต่างอย่างไรในความสัมพันธ์ระหว่างเรากับคนอื่น อัตลักษณ์จึงไม่สามารถแสดงออกมาได้

อย่างลอยๆ เพราะคนเราต้องแสดงอัตลักษณ์เฉพาะในกรณีที่ต้องการจะจำแนกความสัมพันธ์เท่านั้น (อานันท์ กาญจนพันธุ์, 2560:114) หากเรานำมุมมองของอานันท์เพื่อขยายความเข้าใจ การพยายามเชื่อมและนิยามความเป็นมอญของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดลำพูนเราจะพบว่า กลุ่มชาติพันธุ์มอญพยายามแสดงอัตลักษณ์อย่างหนึ่งถึงแม้จะเป็นการนำเข้าพิธีกรรมจากพื้นที่อื่น แต่ก็เป็นการสร้างและนิยามความเป็นมอญบนความชอบธรรมเนื่องจากพวกเขาพูดภาษาเดียวกัน มีความทรงจำร่วมในการเป็นชุมชนอพยพเหมือนกัน ซึ่งเหตุผลของการแสดงอัตลักษณ์โดยการใช้พิธีกรรมนั้นๆ จึงเป็นเสมือนการที่พวกเขาได้กลับกลุ่มชาติพันธุ์ที่อยู่โดยรอบในบริบทสังคมภาคเหนือ กลุ่มชาติพันธุ์ในประเทศไทยเอง หรือต่อสังคมว่าพวกเขาก็มีตัวตนมีความเป็นชุมชนซึ่งต่อยอดข้อเสนอของ อานันท์ที่พยายามชี้ให้เห็นว่า “อัตลักษณ์ หรือความเป็นชาติพันธุ์” ล้วนเป็นการปรับความสัมพันธ์เชิงอำนาจของมนุษย์ทั้งสิ้น ล้วนมีความลื่นไหลและซ้อนทับกันได้ ภายใต้บริบทหรือเงื่อนไขที่ปรับเปลี่ยนอยู่ตลอดเวลา

นอกจากการนิยามความเป็นมอญด้วยการเสนออัตลักษณ์ ตัวตน ผ่านพิธีกรรม ผู้ศึกษายังได้พบว่าปรากฏการณ์ทางสังคมดังกล่าวเป็นการแสดงให้เห็นถึง “ความลื่นไหล” ของการนิยามตัวตนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ ในจังหวัดลำพูน ซึ่งอานันท์ กาญจนพันธุ์ (2560) เสนอว่า พหุสังคมเป็นเรื่องของความสัมพันธ์การแลกเปลี่ยน และการผสมผสานกัน พหุสังคมจึงไม่ใช่การไปมองที่ภาพใครคนใดคนหนึ่งแบบตายตัว ไม่ว่าจะเป็นการมองภาพอุดมคติที่ดี หรือมองภาพเป็นมายาคติที่ดี ทำให้ภาพทั้งคู่นั้นเป็นภาพที่ตายตัวไม่เปลี่ยนแปลงแต่สำหรับพหุสังคมหรือสังคมที่มีลักษณะเป็นพหุวัฒนธรรม ต้องให้ความสำคัญกับเรื่องความสัมพันธ์และการแลกเปลี่ยน การผสมผสาน โดยทำให้เห็นว่า วัฒนธรรมชาติพันธุ์ หรือความแตกต่างไม่ว่าในแง่ใดก็สามารถเปลี่ยนแปลงได้ทั้งสิ้น ไม่สามารถดำรงอยู่แบบตายตัว เพราะเรามีความสัมพันธ์แลกเปลี่ยนกัน ผสมผสานกัน ไม่ใช่การดำรงชีวิตแบบต่างคนต่างอยู่

จากข้อเสนอข้างต้นทำให้ผู้วิจัยพยายามทำความเข้าใจ การนิยามความเป็นมอญ ของชุมชนชาติพันธุ์มอญ ผ่านเรื่องความทรงจำ ที่อยู่ในบริบทของการอพยพย้ายถิ่น การนำ ความทรงจำร่วมในมิติของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ประเพณีวัฒนธรรมระหว่างกลุ่มชาติพันธุ์ เดียวกัน ทำให้สามารถอธิบายได้ว่าการที่พวกเขาพยายามอธิบายตนเองว่า เป็นกลุ่มคน มอญ และเชื่อนิยามตนเองให้เข้ากับพิธีกรรมในระดับชาติ เป็นเสมือนความสิ้นใจของการ เป็นชาติพันธุ์ที่เปลี่ยนแปลงไปตามสังคม ซึ่งการเปลี่ยนแปลงการรับรู้วัฒนธรรมเป็น ปฏิบัติการทางสังคมที่ทำให้ชุมชนชาติพันธุ์สามารถดำรงความเป็นชาติพันธุ์ได้อย่างมี ศักดิ์ศรีในสังคม ยิ่งไปกว่านั้นการที่กลุ่มชาติพันธุ์มอญเข้าร่วมงานวันรำลึกบรรพชนมอญ ยังถือเป็นกระบวนการสำคัญในการสะสมทุนทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญเนื่องจากพวกเขาพยายามเข้าไปมีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มคนมอญจำนวนมากที่อยู่ในประเทศไทย รวมไปถึง การแลกเปลี่ยนเรียนรู้และส่งต่อประเพณีพิธีกรรมของความเป็นคนมอญระหว่างกัน

ทุนทางวัฒนธรรมกับปฏิบัติการทางสังคมของมอญเชียงใหม่

จากข้อมูลภาคสนามปฏิบัติการทางสังคมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดลำพูน ผลิตผ่านความทรงจำเพื่อบริการตัวตนของคนมอญนั้นปรากฏผ่านเรื่องเล่าตำนาน พิธีกรรม ในระดับชุมชนท้องถิ่น ระดับจังหวัด และระดับชาติ ซึ่งเป็นการใช้ความทรงจำในหลากหลายมิติเพื่อบริการความเป็นมอญ ตลอดจนรักษาปรับเปลี่ยนนำเข้มรดกทางวัฒนธรรม ของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเอง โดยสิ่งที่เด่นชัดที่สุดคงจะหนีไม่พ้นการนำเรื่องเล่าตำนานที่ ว่าด้วยการเดินทางของเจ้าผู้ครองนครลำพูน ตลอดจนการเดินทางอพยพของกุ่มชาติพันธุ์ มอญมาจาก เมืองหงสาวดี ซึ่งความทรงจำเหล่านี้ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่น ทั้งนี้ไม่ได้หมายถึง เรื่องเล่าเพียงเท่านั้น แต่หมายถึงการปฏิบัติประเพณีพิธีกรรมต่างๆ ที่สะท้อนความเป็น มอญ และนิยามความเป็นมอญไปพร้อมๆกัน

แต่สำหรับกลุ่มชาติพันธุ์มอญในจังหวัดเชียงใหม่ (บ้านต้นตันหรือกอโชค บ้านหนองครอบ ตำบลแม่ก้า อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่) พวกเขาได้ใช้ทุนทาง วัฒนธรรมที่ถูกถ่ายทอดจากรุ่นสู่รุ่นในการนำเสนอตัวตนเพื่อบริการความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์

มอญให้แกตนเองผ่านการนำเสนอว่าตนเอง เป็นชุมชนที่มีชื่อเสียงด้านการผลิตเส้น “ขนมจีน” ซึ่งทั้งบ้านต้นตัน และบ้านหนองครอบครัวเป็นชุมชนที่มีครัวเรือนที่ผลิตขนมจีน มากที่สุดเมื่อเทียบกับชุมชนชาติพันธุ์มอญในจังหวัดลำพูน

ภาพที่ 5 การจับเส้นขนมจีนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญบ้านต้นตัน
(ถ่ายโดย กิ่งแก้ว ทิศตั้ง)

ทั้งนี้ชุมชนต้นตัน นิยามตนเองต่อสาธารณะเสมอว่าพวกเขาเป็นเจ้าของมรดกทางวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นคนมอญที่สามารถจับต้องได้เป็นรูปธรรม คือ “ความรู้ในการทำเส้นขนมจีน” ซึ่งสะท้อนความเป็นมอญได้อย่างชัดเจน เนื่องจากพวกเขาจะอธิบายเสมอว่า ใครเป็นมอญต้องทำขนมจีนเป็น ถ้าพูดถึงขนมจีนต้องขนมจีนมอญเท่านั้น การอธิบายตัวตนความเป็นมอญเชื่อมโยงกับทุนทางวัฒนธรรมผ่านการผลิตเส้นขนมจีนของกลุ่มคนมอญบ้านต้นตันจึงเป็นเสมือนการพยายามนำ “ความรู้” “การส่งต่อความรู้” โดยถือเป็นทุนทางวัฒนธรรม ของคนมอญ ซึ่งขั้นตอนการทำเส้นขนมจีนของกลุ่มชาติพันธุ์ของตนเองส่งต่อจากรุ่นสู่รุ่น เพื่อนิยามความเป็นมอญ ผ่านมรดกทางวัฒนธรรม ซึ่งในอดีตและปัจจุบันยังสามารถกลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจให้กับคนในชุมชนได้

ภาพที่ 6 การทำขนมจีนของกลุ่มชาติพันธุ์มอญบ้านต้นตัน (ถ่ายโดย กิ่งแก้ว ทิศติง)

จากข้อค้นพบที่ได้จากงานภาคสนามนั้น สะท้อนถึงแนวคิดที่ว่าด้วยทุน ของ Bourdieu (อ้างถึงใน วินัย บุญลือ 2545) ที่เขามองว่ามนุษย์สามารถใช้ทุนในรูปแบบที่หลากหลาย เช่น ทุนทางเศรษฐกิจ (ที่อยู่ในรูปวัตถุ) ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และ ทุนทางสัญลักษณ์ เพื่อเป้าหมายของการดำรงรักษาตำแหน่งแห่งที่ของตนเองภายใต้ช่วงชั้นของสังคมที่ตนเองสังกัด โดยทุนคือ สิ่งที่ทำงานอยู่ท่ามกลางความสัมพันธ์เชิงอำนาจภายในสังคมนั้นๆ แต่ในขณะเดียวกันทุนยังเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องการและพยายามแย่งชิง โดยเขาได้จำแนกทุนออกเป็น 4 ประเภทคือ 1) ทุนทางเศรษฐกิจ หมายถึง ทรัพย์สินที่ดิน เงินทอง 2) ทุนทางสังคม หมายถึง ฐานะตำแหน่งหรือเครือข่ายทางสังคม 3) ทุนทางวัฒนธรรม หมายถึง ศักยภาพในการกระทำ ความรู้ที่สะสมอยู่ในตัวคน (innate knowledge of do things “right”) และ 4) ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital)

จากข้อเสนอเรื่องทุนของบูดีเยอ ทำให้ผู้เขียนได้พยายามอธิบายการนิยามความเป็นมอญของกลุ่มชาติพันธุ์มอญในพื้นที่จังหวัดเชียงใหม่ในบริบทของการเชื่อมโยงทุนทางวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของทักษะองค์ความรู้ที่เชื่อมโยงความเป็นชาติพันธุ์ยิ่งไปกว่านั้นแม้ว่าความรู้การทำขนมจีนจะถือเป็นทุนทางวัฒนธรรมของกลุ่มชาติพันธุ์มอญ แต่การเป็น “ขนมจีนของชุมชนมอญ” สำหรับงานศึกษานี้ถือเป็น“ทุนสัญลักษณ์” เช่นเดียวกันที่ถูกกลุ่มชาติพันธุ์มอญนำไปสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจ เพราะในแง่นี้ความเป็นมอญถูกทำให้มีคุณค่าในเชิง “สถานะ” ที่การันตีคุณค่าของขนมจีนคนมอญ ดังที่คนมอญอธิบายว่า “หากไม่ได้เป็นมอญคุณก็ไม่สามารถจะทำเส้นขนมจีนแบบมอญได้” ซึ่งในที่นี้คือชุดอำนาจชนิดหนึ่งที่ผูกโยงเรื่องการนิยามตนเอง หรือการเข้าไปช่วงชิงนิยามความหมายความเป็นมอญเพื่อให้สามารถเข้าถึงทุนทางวัฒนธรรม และก้าวไปเป็นการสะสมทุนทางเศรษฐกิจในขั้นต่อไป

สรุป

ภายใต้ภาวะความทันสมัยของสังคม หรือแม้กระทั่งการออกมาต่อสู้ต่อรองกับระบบทุนนิยมที่กระจายตัวอยู่ในทุกหนแห่ง กลุ่มชาติพันธุ์หลากหลายกลุ่มชาติพันธุ์ต่างเข้าไปฉวยใช้ความเป็นชาติพันธุ์ในการนิยามความเป็นสมาชิกของสังคมผ่านรูปแบบปฏิบัติการทางสังคมที่หลากหลาย ในทางวิชาการมองว่าการมีกลุ่มของ ชาติพันธุ์ที่หลากหลายรวมกันอยู่ในพื้นที่ถือเป็นสังคมพหุวัฒนธรรมความหลากหลายดังกล่าวนำมาซึ่งความงดงามนำไปสู่การผสมผสานวัฒนธรรม การแลกเปลี่ยนทางการค้า แลกเปลี่ยนทางความรู้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งปัจจุบันโลกเป็นโลกที่ไม่มีพรมแดนอีกต่อไป จึงมีผลทำให้พรมแดนของความเป็นชาติพันธุ์พร่ามัว หรือหดแคบบนโลกของการติดต่อสื่อสารที่ไร้พรมแดน ความเป็นชาติพันธุ์ก็เช่นเดียวกัน ยิ่งโลกทันสมัยเท่าใด ก็เป็นเสมือนการเปิดช่องว่างให้กลุ่มคนตัวเล็กตัวน้อยได้เข้าไปช่วงชิงความหมายเพื่อสร้างโอกาสทางสังคม เพื่อที่พวกเขาจะสามารถแสดง อัตลักษณ์โดยการแสดงออก ทั้งนี้เพื่อตอบโต้ ต่อรอง กับกลุ่มคนที่เข้ามามีปฏิสัมพันธ์กับพวกเขา

กลุ่มชาติพันธุ์มอญที่อยู่ในพื้นที่จังหวัดลำพูนและเชียงใหม่ทั้งสี่หมู่บ้านก็เช่นเดียวกัน พวกเขาต่างพยายามที่จะนำเสนอตัวตนความเป็นชาติพันธุ์มอญที่หลากหลาย ดังเช่นมอญลำพูนสร้างความเป็นมอญผ่านเรื่องเล่าการตั้งถิ่นฐานเชื่อมโยงกับการก่อตั้งเมืองลำพูน ตำนานเจ้าแม่จามเทวี หรือแม้กระทั่งการสร้างประเพณีประติษฐ์เพื่อสร้างพื้นที่ทางสังคมซ้อนทับบนพื้นที่สาธารณะ(ลานเจ้าแม่จามเทวี) มอญจังหวัดเชียงใหม่ นำทุนทางวัฒนธรรม และทุนสัญลักษณ์ที่ปรากฏในรูปแบบองค์ความรู้ในด้านการทำอาหารดังเช่นความรู้ในการทำเส้นขนมจีน เพื่อสร้างตัวตนของคนมอญ พัฒนากลายเป็นทุนทางเศรษฐกิจในที่สุด

ในประเด็นปฏิบัติการทางสังคมเพื่อสร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญของกลุ่มชาติพันธุ์มอญฝั่งลำพูนและเชียงใหม่ พวกเขาใช้ปฏิบัติการทางวัฒนธรรมเช่น การใช้ประเพณีถวายข้าวแช่ การแห่หงส์และธงตะขาบ เพื่อสร้าง อัตลักษณ์ความเป็นมอญ

อีกทั้งยังพบว่าปฏิบัติการทางสังคมที่กลุ่มชาติพันธุ์มอญใช้สร้างอัตลักษณ์ความเป็นมอญนั้นล้วนเชื่อมโยงกับบริบทที่หลากหลายไม่ได้มีรูปแบบที่ตายตัว ทั้งสร้างความสัมพันธ์เชื่อมโยงชาวมอญพื้นที่ลำพูน มอญในไทยและพม่า โดยพวกเขาใช้วิธีการผสมกลมกลืนทางวัฒนธรรม รับเข้าและปรับเปลี่ยนประเพณีและวัฒนธรรม แต่ในขณะเดียวกันพวกเขาก็พยายามที่จะดำรงความเป็นมอญผ่านการใช้ภาษามอญ รวมไปถึงการปฏิบัติประเพณีวัฒนธรรมที่สะท้อนความเป็นมอญ

เชิงอรรถท้ายบท

¹ พื้นที่ดำเนินโครงการวิจัยเป็นชุมชนชาติพันธุ์มอญคือ หมู่บ้านหนองดู่ หมู่บ้านบ่อควา ตำบลแม่ก้ำ อำเภอลำปาง จังหวัดลำพูน และหมู่บ้านต้นตัน หมู่บ้านหนองครอบครัว อำเภอสันป่าตอง จังหวัดเชียงใหม่

² งานการศึกษาความทรงจำกับการนิยามตัวตนของคนมอญ เป็นโครงการวิจัยที่ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากกรมส่งเสริมวัฒนธรรมกระทรวงวัฒนธรรม ประจำปีงบประมาณ 2559 (A study of memories to define the identity of Mon People)

บรรณานุกรม

- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน. 2551. *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐกิจศาสตร์: การเมืองกับสื่อสารศึกษา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- ธนพงษ์ ฌมอ่อน. 2554. “การสร้างพื้นที่ทางสังคมของชาวขมุในอำเภอเวียงแก่น ภายใต้บริบทของการเป็น ชายขอบ.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ผ่องพันธุ์ มณีรัตน์. 2521. *การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พัชรินทร์ สิริสุนทร. 2558. *การจัดการความรู้แบบมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อพัฒนานวัตกรรมทางสังคมเพื่อการเรียนรู้วัฒนธรรมมอญ กรณีศึกษาชุมชนบางกระดี่ กรุงเทพมหานคร ประเทศไทย*. กรุงเทพฯ: กรมส่งเสริมวัฒนธรรม กระทรวงวัฒนธรรม.
- ยศ สันตสมบัติ. 2544. *มนุษย์กับวัฒนธรรม*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- ยศ สันตสมบัติ. 2548. “การทำความเข้าใจ “เพศสถานะ” และ “เพศวิถี” ในสังคมไทย.” ใน *เพศสถานะและเพศวิถีในสังคมไทย*. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วินัย บุญลือ. 2545. “ทุนทางวัฒนธรรมและการช่วงชิงอำนาจเชิงสัญลักษณ์ของชุมชนชาวปกากะญอ.” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- ศุภมณฑา สุภานันท์. 2554. “พื้นที่ เวลา อัตลักษณ์ และการสร้างความหมายทางสังคม.” *วารสารนิเทศศาสตร์* 29 (3): 186-204.
- สินทรัพย์ยืนยาว. 2563. “ประเพณีประดิษฐ์ในชุมชนอิสานลุ่มน้ำโขง.” *วารสารวิจัยวรรณวาร* 4 (3): 255-271.
- สุริชัย หวันแก้ว. 2535. *สังคมและวัฒนธรรม*. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

อานันท์ กาญจนพันธุ์. 2560. *พื้นที่ความรู้ มานุษยวิทยา คนสามัญ: 70 ปี อานันท์ กาญจนพันธุ์*. ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

Connerton, Paul. 1989. *How Societies Remember*. United Kingdom: Cambridge University.

Hardgrove, Anne. 2004. *Community and Public Culture: The Marwaris in Calcutta (C.1897-1997)*. New York: Columbia University Press.

Hobsbawm, Eric and Terence Ranger. 1983. *The Invention of Tradition*. London: Cambridge University Press.

Lefebvre, Henri. 1991. *The Production of Space*. Translated by Donald Nicholson-Smith. Oxford: Basil Blackwell. Originally published in 1974.